

Olivia Laing

Mesto osamelosti

O umení byť sám

INAQUE

Olivia Laing

Mesto osamelosti

Olivia Laing
THE LONELY CITY

COPYRIGHT © 2016 by Olivia Laing

Copyright licensed by Canongate Books Ltd.

arranged with Andrew Nurnberg Associates International Limited

TRANSLATION © Aňa Ostrihoňová 2016, 2023

COPYEDITING Martina Kubealaková, Ivan Adamec

COVER © Barbora Šajgalíková

SLOVAK EDITION © Inaque 2019, 2023

ISBN 978-80-8207-218-4

ISBN e-book 978-80-8207-219-1

Olivia Laing

Mesto osamelosti

O umení byť sám

INAQUE

**Ak ste osamelí,
táto je pre vás.**

tak aj mnohí sme jedno telo
List Rimanom 12,5

OBSAH

MESTO OSAMELOSTI	11
SKLENENÉ MÚRY	17
MOJE SRDCE POČÚVA TVOJ HLAS	45
KEĎ SOM HO MILOVAL	83
RÍŠA NESKUTOČNA	115
NA ZAČIATKU KONCA SVETA	149
PRÍZRAKY	179
ZVLÁŠTNE OVOCIE	209
<i>Poznámky</i>	233
<i>Bibliografia</i>	243
<i>PodĎakovanie</i>	253

MESTO OSAMELOSTI

PREDSTAVTE SI, ŽE VEČER stojíte pri okne na šiestom, sedemnástom alebo štyridsiatom treťom poschodí. Mesto pred sebou vidíte ako zhluk buniek, stoviek tisíc okien, tmavých a zaplavených zeleným, bielym či zlatistým svetlom. Za nimi sa pohybujú cudzí ľudia, žijúci svoje súkromné životy. Vidíte ich, ale nedosiahnete k nim, a tak tento bežný mestský jav, dostupný v ktoromkoľvek meste na svete, vyvoláva aj u tých najspoločenskejších ľudí záchvev osamelosti, nepokoj z toho, ako sa v ňom spája izolácia s vystavovaním sa na obdiv.

Sami môžete byť kdekokoľvek, ale osamelosť v meste má špecifickú príchúť, pretože ste obklopení miliónmi ľudí. Možno si pomyslíte, že je to paradox mestského života. Všade je množstvo iných ľudských bytostí, ale napriek tomu ich obyčajná fyzická prítomnosť nestačí na rozptýlenie pocitu vnútornej izolácie. Je možné, či dokonca jednoduché, cítiť sa zúfalo a osamelo, keď žijeme hlava pri hlave s množstvom iných ľudí. Mestá môžu byť osamelým priestorom, a keď to pripustíme, pochopíme, že osamelosť nevyžaduje fyzickú samotu, ale skôr neexistenciu či nedostatok kontaktov, blízkosti, väzieb: je akousi neschopnosťou zabezpečiť si z takého alebo onakého dôvodu toľko blízkosti, koľko by bolo potrebné. Ako sa píše v slovníkovej definícii osame-

lého človeka: *je nešťastný v dôsledku nedostatku spoločnosti iných ľudí*. Niet preto divu, že osamelosť precitujeme najviac uprostred davu.

K osamelosti sa ťažko priznáva; osamelosť sa ťažko kategorizuje. Podobne ako depresia, s ktorou sa často spája, preniká hlboko do textúry osobnosti a stáva sa jej súčasťou ako napríklad sklony k dobrej nálade alebo ryšavé vlasy. A tiež môže byť prechodná, prísť a odísť v reakcii na vonkajšie okolnosti, akými sú trúchlenie, rozchod alebo zmena sociálneho prostredia.

Tak ako depresia, ako melanchólia či nepokoj je tiež predmetom patologizácie, tiež sa považuje za chorobu. Zdôrazňuje sa, že samota na nič neslúži, že je, ako ju opisuje Robert Weiss vo svojej práci na túto tému, „chronickým ochorením bez prínosu“.¹ Takéto vyhlásenia sa viac než len neurčito spájajú s presvedčením, že našim jediným cieľom je žiť vo dvojici alebo že šťastie môžeme, alebo by sme mali prežívať trvalo. Takýto osud však nepostretne všetkých. Možnože sa mýlim, ale nemyslím si, že akákoľvek skúsenosť, ktorá je v našich životoch do takej miery prítomná, by nemala zmysel, nebola obohacujúca a hodnotná.

Virginia Woolf vo svojom denníku z roku 1929 opísala pocit *vnútornej samoty*, ktorý podľa nej stálo za to preskúmať, a dodala: „Keby som ten pocit mohla zachytiť, spravila by som to: keď človeka ťahá osamelosť, zo skutočného sveta sa ozýva spev a ticho duní vo svete obývateľnom.“² Predstava, že samota nás môže zaviesť k inak nedostupnej skúsenosti s realitou, je zaujímavá.

Nie tak dávno som strávila istý čas v New Yorku, na ostrove hmýriacom sa rulou, betónom a sklom, v ktorom som dennodenne zažívala osamelosť. Hoci to v žiadnom ohľade nebola príjemná skúsenosť, začala som premýšľať, či Virginia Woolf nemala pravdu, či sa v nej neskrýva viac, ako je na prvý pohľad zrejmé – či v skutočnosti človeka nevedie k tomu, aby zvažoval väčšie otázky týkajúce sa toho, čo to znamená byť nažive.

Doliehali na mňa isté skutočnosti nielen ako na človeka, ale aj na ženu žijúcu v našom storočí, v našom pixelovom veku. Čo znamená byť osamelá? Ako žijeme, ak nie sme v intímnom vzťahu s inou ľudskou bytosťou? Ako nadvižeme kontakt s ľuďmi, najmä ak sa máme problém niekomu prihovoriť? Je sex liečbou na osamelosť, a ak áno, čo ak sa naše telo alebo sexuálna orientácia považujú za nesprávne alebo narušené, ak sme chorí alebo sa nám nedostalo krásy? A pomáhajú pri tom technológie? Zbližujú nás alebo nás väznia ukrytých za obrazovkami?

V nijakom prípade sa týmito otázkami nezaoberám sama. Osamelosť takým či onakým spôsobom skúmajú rôzni spisovatelia a spisovateľky, umelkyne, filmoví tvorcovia a pesničkári, pokúšajú sa ju uchopiť, zmierniť problémy, ktoré spôsobuje. Ja som sa však v tom čase zamilovala do obrazov, nachádzala som v nich útechu, ktorú mi nič iné neposkytovalo, a tak som väčšinu svojho času venovala sfére výtvarného umenia. Nutkavo som túžila nájsť vzťahy, fyzické dôkazy, že v mojom stave sa ocitli aj iní ľudia, a v období prežitom na Manhattane som začala zbierať umelecké diela, ktoré podľa mňa vyjadrovali osamelosť alebo ju znázorňovali, najmä v podobách, v akých sa prejavuje v modernom meste, a konkrétne v New Yorku za uplynulých približne sedemdesiat rokov.

Najskôr ma pritiahli obrazy, ale pri ich skúmaní som začala spoznávať ich tvorcov: ľudí, ktorí vo svojich životoch aj v práci zápasili s osamelosťou a s ňou súvisiacimi problémami. Z mnohých pohľadov na mesto osamelosti, z ktorých som sa učila alebo ktoré ma nejakým spôsobom zasiahli a venujem sa im v tejto knihe – napríklad diela Alfreda Hitchcocka, Valerie Solanasovej, Nan Goldinovej, Klauza Nomiho, Petra Hujara, Billie Holiday, Zoe Leonardovej a Jeana-Michela Basquiata –, ma najviac zaujali štyria umelci: Edward Hopper, Andy Warhol, Henry Darger a David Wojnarowicz. Nie všetci obývali priestor samoty trvalo, čím naopak naznačujú rozmanitosť postojov a uhlov,

z ktorých sa k nej možno dostať. Všetci si však veľmi uvedomovali priepasť, ktorá nás delí od iných ľudí, cítili osamelosť uprostred davu.

Zvlášť nepravdepodobne to pôsobí v prípade Andyho Warhola, ktorý sa koniec koncov preslávil svojou neochvejnou spoločenskou. Nikde nechodil bez farbistého sprievodu, ale napriek tomu jeho dielo rozpráva o izolácii a problémoch s nadväzovaním vzťahov, s ktorými bojoval celý život. Warholovo umenie sa zameriava na priestor medzi ľuďmi, filozoficky skúma blízkosť a vzdialenosť, intimitu a odcudzenie. Ako množstvo osamelých ľudí bol zarytým patologickým zberateľom vecí, obklopoval sa predmetmi, ktoré mu slúžili ako zábrany pred požiadavkami, ktoré na človeka kladie medziludský kontakt. Keďže ho desil akýkoľvek fyzický dotyk, z domu málokedy vychádzal bez brnenia fotoaparátov a magnetofónov, ktoré využíval na sprostredkovanie a tlmenie interakcií s okolím: takéto správanie nám môže osvetliť spôsob, akým využívame technológie v našom storočí takzvaného spájania a spojení.

Nemocničný zriadenec a tvorca tzv. *art brut* – surového umenia Henry Darger žil v opačnom extréme. Býval sám v nájomnom dome v Chicagu, kde si v takmer úplnej samote a bez publika vytvoril fikčný vesmír zaplnený úžasnými a desivými bytosťami. Keď sa nakoniec nechotne z izby odsťahoval vo veku osemdesiat rokov, aby odišiel umrieť do katolíckeho hospicu, našli sa v nej stovky úžasných a znepokojivých malieb, dielo, ktoré zjavne nikdy neukázal inej ľudskej bytosti. Dargerov život odhaľuje spoločenské sily, ktoré spôsobujú izoláciu, ako aj spôsob, ako sa jej predstavivosť môže brániť.

Tak ako sa miera spoločnosti u týchto umelcov rôznila, rôznili sa aj ich postoje k osamelosti v ich diele, niekedy sa na ňu zamerali priamo a niekedy sa zaoberali témami (sex, choroba, zneužitie), ktoré boli samy osebe stigmou alebo viedli k izolácii. Edwarda Hoppera, štíhleho mládkového muža priťahovalo, hoci to občas popieral, vyjadrenie mest-

skej osamelosti v obraze, jej preklad do maľby. Aj takmer po storočí jeho obrazy osamelých mužov a žien namalovaných spoza okna v opustených kaviarňach, kanceláriách či vstupných halách hotelov zostávajú typickými obrazmi izolácie v meste.

Môžete ukázať, ako vyzerá osamelosť, a tiež sa jej môžete vzoprieť, vytvoriť dielo, ktoré explicitne slúži ako komunikačný prostriedok brániaci sa cenzúre a umlčaniu. Takto sa umlčávaniu vzpiera David Wojnarowicz, stále opomínaný americký umelec, fotograf, spisovateľ a aktivista, ktorého odvážne, výnimočné dielo mi pomohlo viac ako čokoľvek iné zbaviť sa bremena pocitu, že vo svojej osamelosti som hanebne sama.

Začala som si uvedomovať, že osamelosť je zaľudnené miesto – že je mestom. A keď človek žije v meste, dokonca aj na takom prísne a logicky vystavanom mieste, akým je Manhattan, začne sa strácať. Postupne si vytvorí mentálnu mapu, zbierku obľúbených miest a cestičiek: labyrint, aký žiadny iný človek nedokáže ani vytvoriť rovnako, ani zreprodukovať. Potreba a záujem ma v tých rokoch priviedli k tomu, aby som si vytvárala mapu osamelosti, poskladanú z vlastnej skúsenosti a zážitkov iných. Chcela som pochopiť, čo znamená byť osamelý a ako ten pocit zapadá do ľudských životov, pokúsiť sa načrtnúť komplikovaný vzťah medzi osamelosťou a umením.

Veľmi dávno som zvykla počúvať skladbu Dennisa Wilsona. Bola z albumu *Pacific Ocean Blue*, ktorý nahral po rozpade skupiny Beach Boys. Spieva v nej: *Osamelosť je veľmi výnimočné miesto*.³ Za jesenných večerov, keď som bola na strednej, som sedela na posteli a predstavovala som si to miesto ako mesto, možno za súmraku, keď sa všetci vracajú domov a v uliciach sa začínú rozsvetovať neóny. Dokonca už vtedy som sa považovala za jeho obyvateľku a páčilo sa mi, ako sa k mestu prihlásil aj Wilson; ako vďaka nemu pôsobil plodne a zároveň desivo.

Osamelosť je veľmi výnimočné miesto. Nie je vždy ľahké

vnímať pravdivosť jeho vyhlásenia, ale počas svojich ciest som dospela k záveru, že mal pravdu, že osamelosť nie je v žiadnom prípade úplne bezcennou skúsenosťou, ale práve naopak, že je zážitkom, ktorý mieri rovno do srdca všetkého, čo si ceníme a potrebujeme. V meste osamelosti vzniklo množstvo úžasných vecí: vecí vytvorených v osamelosti, ktoré však v osamelosti poskytujú úľavu.

SKLENENÉ MÚRY

V NEW YORKU SOM NIKDY nešla plávať. Vždy som do mesta prišla v zime, a tak všetky vonkajšie bazény, na ktoré som narazila, zivali prázdnotou, voda sa na dlhé mimosezónne obdobie vyparila. Väčšinou som bývala na juhovýchodnom okraji ostrova, kde som si za lacno prenajímala izby v East Village alebo malé byty v domoch postavených pre robotníkov v textilných továrňach a kde som celé dni a noci počula hluk premávky z Williamsburg Bridge. Keď som sa vracala z akéhokoľvek miesta, ktoré som si cez deň vybrala na prácu, niekedy som si spravila obchádzku cez Hamilton Fish Park, kde stála knižnica a bazén s dvanástimi dráhami natretý odlupujúcou sa svetlomodrou farbou. Bola som vtedy osamelá, osamelá a stratená, a pri pohľade na desivý modrý priestor, v ktorého rohoch sa kopilo hnedé lístie, mi vždy zovrelo srdce.

Aké je to cítiť sa osamelo? Je to ako byť hladný: ako byť hladný, zatiaľ čo sa všetci naokolo pripravujú na bohatú hostinu. Je to zahanbujúci a znepokojujúci pocit, ktorý z človeka postupne začne vyžarovať aj navonok. Osamelý človek sa ešte viac izoluje, ešte viac odcudzuje. Osamelosť bolí tak, ako vedieť bolieť pocity, a má aj fyzické príznaky, ktoré sa neprejavujú, ale ukrývajú sa do uzavretých častí v tele. Čím chcem povedať, že osamelosť sa rozširuje ako ľadový mráz a priezračná ako sklo dusí a pohlcuje.

Väčšinou si od priateľky prenajímam byt na Východnej 2. ulici vo štvrti s množstvom komunitných záhrad. Ide o ne-zrekonštruovaný príbytok vymaľovaný arzenovou zelenou, s vaňou na nožičkách v kuchyni prekrytou plesnivejúcim závesom. V prvý večer som unavená z časového posunu s uplakanými očami zacítila zápach plynu, ktorý silnel, kým som sa snažila zaspáť na vyvýšenej posteli. Nakoniec som zavolala na číslo 911 a o pár minút sa do bytu vrátili traja požiarnici, zapálili plamienok v plynovom kotle a potom tam vo svojich hrubých čizmách postávali, obdivujúc drevenú podlahu. Nad rúrou visel plagát z predstavenia Marthy Clarkeovej s názvom *Miracolo d'Amore* z osemdesiatych rokov. Boli na ňom dvaja herci v bielych kostýmoch a špicatých klobúkoch v štýle Commedia dell'Arte. Jeden utekal k osvetlenému vchodu a druhý dvíhal ruky v prestrašenom geste.

Miracolo d'Amore, zázrak lásky. Do mesta som prišla, pretože som sa zamilovala, skočila som do toho rýchlo a po hlave, zjavne som zakopla a nečakane som sa ocitla na zemi. Počas toho klamlivého vzplanutia som si spolu s tým mužom neuvážene naplánovala, že odídem z Anglicka a presťahujem sa za ním do New Yorku. Keď zrazu cúvol, vyjadrujúc svoje čoraz vážnejšie výhrady do hotelových telefónov, zostala som stratená, zarazená náhlým príchodom a ešte náhlejšim odchodom všetkého, čo som si myslela, že mi chýba.

Pripravená o lásku som sa zúfalo upla na samotné mesto: na súmernú tapisériu vešteckých salónov a bistier, hluk a pískanie premávky, živých homárov na rohu Deviatej avenue, paru valiacu sa spod ulíc. Nechcela som prísť o byt v Anglicku, ktorý som si prenajímala takmer desať rokov, ale zároveň som nemala žiadne väzby, prácu či príbuzných, ktoré by ma tam udržali. Našla som si podnájomníčku a naškriabala som peniaze na letenku, netušiac, že vstupujem do bludiska, do mesta obohnaného hradbami, ktoré stojí na samotnom Manhattane.

Ale ani toto nie je tak celkom pravda. Prvý byt, ktorý som si prenajala, vôbec nebol na Manhattane. Dom stál

v Brooklyn Heights, pár blokov od miesta, kde som v alternatívnej realite mala prežívať naplnenú lásku, fantómový druhý život, ktorý ma prenasledoval takmer celé dva nasledujúce roky. Prišla som v septembri a na pasovej kontrole sa ma úradník bez náznaku priateľskosti opýtal, *prečo sa vám trasú ruky?* Cesta po Van Wyck Expressway bola ako vždy ponurá a bezútešná a veľké dvere sa mi podarilo otvoriť až po niekoľkých pokusoch kľúčom, ktorý mi priateľka pár týždňov predtým poslala do Anglicka.

Byt som predtým videla len raz. Bola to garsónka s malou kuchynkou a elegantne maskulínnou kúpeľňou obloženou čiernymi kachličkami. Na stene visel ďalší ironický, znepokojivý plagát, vintage reklama na nejaký nápoj vo fľaši. Usmiata žena s citrónom v spodnej časti tela, polievajúca strom obťažkaný ovocím. Zdalo sa mi, že to má zosobňovať slnečnú plnosť, ale do bytu sa svetlo nikdy nedostalo, tienil mu dom naproti, a bolo jasné, že som sa ocitla na nesprávnej strane činžiaka. Na prízemí bola práčovňa, ale v New Yorku som bola príliš krátko na to, aby som vedela, aký je to luxus, a chodila som tam neochotne, vystrašená, že dvere sa za mnou zabuchnú a uväznia ma vo vlhkej temnote voňajúcej avivážou.

Väčšinu dní som trávila rovnako. Vyšla som si na praženicu a kávu, bezcieľne som sa túlala po dokonale vydláždených uliciach alebo som zašla k promenáde a dívala som sa na East River, zakaždým som zašla ďalej, až kým som sa nedostala k parku pri Dumbo, kde sa v nedeľu chodia fotiť portorikánski svadobčania: dievčatá v obrovských sošných limetkovo-zelených a fuksiových šatách, popri ktorých všetko ostatné pôsobí unavene a nudne. Manhattan so svojimi trblietajúcimi sa mrakodrapmi stojí za riekou. Pracovala som, ale nemala som dosť práce, a najhoršie to bývalo večer, keď som sa vrátila do bytu, posadila sa na gauč a pozorovala som cez sklo život za oknom, žiarovku po žiarovke.

Veľmi som túžila po tom, aby som nebola tam, kde som. V skutočnosti sa mi zdalo, že problém čiastočne spočíva